

Сливка Л. З.

<https://orcid.org/0000-0002-5556-0203>

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

КОМПЛЕКСНІ СМИСЛОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ ТА ВІЙСЬКОВОМУ ПЕРЕКЛАДІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена вивченню комплексних смислових трансформацій, що застосовуються у процесі науково-технічного та військового перекладу. У сучасних умовах інтенсивного розвитку науки, техніки та військової справи переклад спеціалізованих текстів набуває особливого значення, адже він забезпечує точність міжмовної комунікації, сприяє поширенню новітніх знань та гарантує адекватність передачі інформації у сферах, де навіть незначні відхилення можуть мати критичні наслідки. У роботі підкреслюється, що просте відтворення мовних одиниць не забезпечує належного рівня адекватності, оскільки англійська та українська мови мають суттєві відмінності у граматичній структурі, семантичній організації та способах вираження інформації. Це зумовлює необхідність застосування перекладацьких трансформацій, які виступають інструментом подолання міжмовних розбіжностей та досягнення семантичної еквівалентності.

У статті систематизовано основні прийоми перекладацьких трансформацій, серед яких модуляція, компресія, антонімічний та описовий переклад. Вони розглядаються як універсальні засоби адаптації тексту до норм цільової мови та забезпечення точності комунікації. Особлива увага приділяється аналізу специфіки їхнього використання у науково-технічному дискурсі, де важливим є адекватне відтворення термінології та складних синтаксичних конструкцій, а також у військовому перекладі, який характеризується великою кількістю аббревіатур, скорочень та спеціалізованої лексики. Показано, що у військовій сфері трансформації виконують не лише семантичну, а й прагматичну функцію, забезпечуючи точність і зрозумілість команд, інструкцій та оперативних повідомлень.

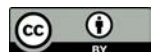
Узагальнено, що комплексні смислові трансформації є необхідним інструментом перекладача, який дозволяє досягати адекватності, точності та зрозумілості перекладу у сферах науки, техніки та військової комунікації. Результати дослідження підтверджують актуальність подальшого системного аналізу цього явища та розробки практичних рекомендацій для вдосконалення перекладацької діяльності у спеціалізованих дискурсах.

Ключові слова: перекладацькі трансформації, науково-технічний переклад, військовий переклад, семантична еквівалентність, модуляція, компресія, описовий переклад.

Постановка проблеми. Сучасний науково-технічний та військовий переклад є однією з найбільш складних сфер міжмовної комунікації, оскільки він поєднує високий рівень термінологічної насиченості з необхідністю точного відтворення змісту та прагматичних характеристик тексту. Просте відтворення мовних одиниць не забезпечує адекватності перекладу, адже між англійською та українською мовами існують як спільні риси, так і суттєві відмінності у граматичній структурі, семантичній організації та способах вираження інформації. Це зумовлює потребу у застосуванні комплексних смислових трансфор-

мацій, які дозволяють долати міжмовні розбіжності та забезпечувати точність комунікації.

Проблема полягає у тому, що перекладач має не лише знайти формальні відповідники, а й здійснити семантичну перебудову тексту, враховуючи його комунікативну мету та контекст функціонування. У науково-технічному дискурсі особливого значення набувають такі прийоми, як модуляція, компресія, антонімічний та описовий переклад. Вони виступають інструментами досягнення семантичної еквівалентності, дозволяють адаптувати вихідний текст до норм української мови та водночас зберегти точність переданої інформації.

Не менш актуальним є застосування перекладацьких трансформацій у військовому дискурсі, який характеризується специфічною термінологією, великою кількістю абревіатур, скорочень та емоційно забарвленої лексики. У цьому контексті трансформації виконують функцію не лише семантичної адаптації, а й прагматичної корекції, що забезпечує адекватність перекладу команд, інструкцій та оперативних повідомлень. Військовий переклад вимагає особливої точності, оскільки навіть незначні відхилення у змісті можуть призвести до серйозних комунікативних помилок.

Таким чином, постає наукова проблема системного аналізу комплексних смислових трансформацій у науково-технічному та військовому перекладі. Її актуальність визначається потребою узагальнити теоретичні підходи до перекладацьких трансформацій та показати їх практичну реалізацію у перекладі спеціалізованих текстів. Вирішення цієї проблеми сприятиме формуванню ефективних стратегій перекладу, що забезпечують адекватність, точність і зрозумілість міжмовної комунікації у сфері науки, техніки та військової справи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у сфері науково-технічного та військового перекладу становлять важливу й актуальну наукову проблему, адже вони спрямовані на досягнення адекватності перекладу та забезпечення ефективного міжмовного обміну інформацією. Це, у свою чергу, сприяє вирішенню прикладних завдань і прискорює поширення новітніх досягнень науки й техніки, а також забезпечує точність і зрозумілість комунікації у військовій сфері, де переклад часто має критичне значення для виконання професійних завдань.

До проблеми перекладацьких трансформацій зверталися багато українських і зарубіжних дослідників. Серед вітчизняних перекладознавців варто назвати І. Корунця, В. Карабана, Л. Черноватого, О. Селіванову, О. Чередниченко, М. Нагач, Н. Рябокiнь, З. Коржак та інших. Їхні праці охоплюють широкий спектр питань: від теоретичного осмислення трансформацій як міжмовних операцій до аналізу практичних прийомів у науково-технічному та військовому дискурсі, а також дослідження термінології, багатокомпонентних конструкцій і специфіки перекладу спеціалізованої лексики. Серед зарубіжних авторів значний внесок у розвиток теорії перекладу зробили П. Ньюмарк, А. Честерман, Л. Венуті та інші, які заклали підґрунтя для аналізу перекладацьких стратегій, еквівалентності та трансфор-

мацій у міжмовній комунікації. Їхні дослідження охоплюють як лінгвістичні, так і культурологічні аспекти перекладу, що дозволяє розглядати трансформації не лише як технічні прийоми, а й як інструменти адаптації тексту до іншої мовної та культурної системи.

Попри значний масив наукових праць, у сучасному перекладознавстві досі немає єдиного усталеного визначення поняття «перекладацька трансформація». Це свідчить про багатогранність явища та актуальність його подальшого дослідження. Постійне зростання обсягів інформації у сфері науки, техніки та військової справи потребує швидкого й якісного міжмовного обміну. У цьому контексті науково-технічний і військовий переклад посідають особливе місце, адже вони забезпечують доступ до новітніх знань, сприяють інтеграції українських дослідників у світовий науковий простір та гарантують точність комунікації у військовій діяльності. Саме тому аналіз перекладацьких трансформацій у спеціалізованих дискурсах залишається актуальним і перспективним напрямом сучасних лінгвістичних студій.

Потстановка завдання. Метою статті є здійснення комплексного аналізу смислових трансформацій, що застосовуються у процесі науково-технічного та військового перекладу, з урахуванням їхнього теоретичного обґрунтування та практичної реалізації. Дослідження спрямоване на виявлення специфіки використання таких прийомів, як модуляція, компресія, антонімічний та описовий переклад, а також на визначення їхньої ролі у забезпеченні семантичної еквівалентності та адекватності міжмовної комунікації в обох сферах.

Стаття має на меті систематизувати основні підходи до перекладацьких трансформацій у спеціалізованих дискурсах, окреслити їхні функції та показати практичні приклади застосування як у науково-технічних текстах, так і у військових матеріалах. Особлива увага приділяється взаємозв'язку між теоретичними положеннями перекладознавства та реальними перекладацькими практиками, що дозволяє поєднати наукове осмислення проблеми з її прикладним виміром.

Таким чином, мета дослідження полягає у формуванні цілісного уявлення про комплексні смислові трансформації як необхідний інструмент перекладача, що забезпечує точність, зрозумілість та адекватність відтворення спеціалізованої інформації у сфері науки, техніки та військової комунікації.

Виклад основного матеріалу. Науково-технічний переклад характеризується високим рів-

нем термінологічної насиченості та складною структурою текстів, що зумовлює необхідність застосування перекладацьких трансформацій для досягнення адекватності й точності міжмовної комунікації. Трансформації виступають інструментом подолання граматичних, семантичних та прагматичних відмінностей між англійською та українською мовами, забезпечуючи відповідність перекладного тексту комунікативним потребам та нормам цільової мови. Не менш складним є військовий переклад, який вирізняється специфічною термінологією, великою кількістю аббревіатур, скорочень та умовних позначень. У цьому дискурсі перекладацькі трансформації виконують критично важливу функцію – вони забезпечують точність і зрозумілість команд, інструкцій та оперативних повідомлень. Будь-які неточності чи семантичні зсуви можуть призвести до серйозних комунікативних помилок, тому застосування таких прийомів, як модуляція, компресія, антонімічний та описовий переклад, набуває особливого значення.

Приєм смислового розвитку (модуляція) полягає у заміні перекладної одиниці на контекстуально й логічно пов'язане з нею слово чи словосполучення. Його сутність ґрунтується на принципі, коли причина, згадана у вихідному тексті, може бути передана через її наслідок, або навпаки. У низці випадків саме цей метод є єдиним способом адекватно відтворити зміст для кінцевого читача.

Особливу складність становлять так звані «слова-пастки» англійської мови, які поєднують у собі протилежні значення. У технічній літературі вони можуть вживатися у різних контекстах, що створює додаткові труднощі для перекладача. Наприклад: *approximately* – «точно» / «приблизно»; *trip* – «вмикати» / «вимикати»; *apparent* – «очевидний» / «здаваний»; *marginal* – «граничний» / «незначний»; *virtual* – «дійсний» / «уявний»; *implicit* – «передбачуваний» / «беззастережний»; *conservative* – «завищений» / «занижений»; *best* – «найбільший» / «найменший»; *worst* – «найбільший» / «найменший»; *improved* – «зменшений» / «збільшений». У кожному випадку правильне значення визначається лише з контексту. [7, с. 136]

Для прикладу, у реченні *Application of Svensson's equation using nominal values therefore results in a more conservative (lower) estimate of burst pressure* слово *conservative* уточнено автором як «нижчий», що усуває двозначність.

У технічних текстах можна навести низку показових прикладів: *improved drag coefficient* –

«зменшений коефіцієнт аеродинамічного опору»; *improved efficiency* – «підвищений коефіцієнт корисної дії»; *best tolerance* – «найменший допуск»; *worst tolerance* – «найбільший допуск»; *worst point of contact* – «найбільша площа контакту поверхонь». Усі ці випадки демонструють, що значення слова визначається не ізольовано, а через логіку технічного опису.

До двозначних «слів-пасток» належать також дієслова *to wear* та *to age*. У поєднанні з прислівником *well* вони набувають значення «добре протистояти зношуванню» або «зберігати властивості». Наприклад: *Engines do not wear well* – «Двигуни погано протистоять зносу»; *It ages well at a reasonable price for an American car* – «Автомобіль добре зберігається і продається за прийнятною ціною»; *Avoid well-worn interior fabrics* – «Уникайте салонів із поношеною оббивкою».

Додаткові труднощі виникають через відсутність у англійській мові префіксів «анти-» чи «проти-», які є звичними для української термінології. Так, *oxidation and extreme-pressure additives are used* перекладається як «використовуються протиокислювальні та протизадирні присадки». Аналогічно, *wear requirement* означає «вимога щодо мінімального зносу», *a leakage requirement* – «вимога відсутності витоків». [6, с. 12]

Слово *requirements* часто утворює незвичні для української мови словосполучення, які потребують інтерпретації: *shock requirements* – «вимоги до стійкості проти ударних навантажень». Подібним чином функціонує слово *protection: environmental protection* – «захист довкілля», *memory protection* – «захист пам'яті», *fire protection* – «протипожежний захист», *collision protection* – «протиударний захист», *failure protection* – «протиаварійний захист».

Окрему групу становлять слова *static, physical, measured, variation, material*, які також можуть мати кілька значень залежно від контексту. Наприклад, *static performance* означає «робота в умовах вертикального зльоту», *static linear design* – «проекування облицювання з незмінними параметрами шумопоглинання», *static impedance tube tests* – «випробування в імпедансній трубі без потоку», *static pressure ratio* – «часово незалежне відношення тиск», *static furnace test* – «випробування в камері згоряння за постійної температури». [8, с. 25]

Приєм смислового розвитку є одним із найважливіших інструментів перекладача у сфері науково-технічного перекладу. Його застосування дозволяє адекватно передати зміст у випадках, коли вихідна мовна одиниця має багатозначність

або містить приховані семантичні нюанси. Приклади з технічної літератури показують, що значення таких «слів-пасток» визначається виключно контекстом, а отже перекладач має володіти не лише мовною компетенцією, а й глибоким розумінням предметної галузі.

Модуляція забезпечує точність і зрозумілість перекладу, дозволяє уникати двозначності та сприяє адаптації англomовних конструкцій до норм української наукової мови. Вона особливо актуальна у випадках, коли буквальный переклад призводить до втрати змісту або до семантичних помилок. Таким чином, прийом смислового розвитку виступає необхідною умовою досягнення адекватності перекладу та є важливим елементом професійної перекладацької практики.

Прийом лексичного опущення (компресія) передбачає ігнорування у процесі перекладу семантично надлишкових слів, які не несуть істотного смислового навантаження, а їх значення відновлюється у перекладі комплексно. За своєю суттю цей метод є протилежним прийому додавання.

Найбільш традиційним прикладом семантичної надлишковості є використання так званих «парних синонімів», що характерне для англійської мови у різних стилях письмової комунікації. В українській мові така особливість не властива, тому при перекладі один із синонімів опускається, а два слова замінюються одним. Наприклад: *just and equitable treatment* → «справедливе ставлення»; *normal and regular* → «звичайний».

У художніх текстах синонімічні пари виконують стилістичну функцію емоційного підсилення: *I hope it will be nice and fine* → «Сподіваюся, все буде добре». Проте в англійській науково-технічній літературі такі пари також досить поширені. Наприклад: *This indicates that the present model is relevant and suitable for predicting the severity of ring bore contact...* → «Ця модель придатна для розрахунку ступеня зношування поверхонь поршневих кілець і циліндра».

У технічних текстах часто трапляються такі пари: *each and every, reliability and dependability, accuracy and precision, straightforward and simple, drawbacks and disadvantages, constraints and limitations*. [5, с. 32] Зіткнувшись із подібними конструкціями, перекладач має визначити, чи автор прагне підкреслити певний відтінок значення. Насправді у більшості випадків такі пари лише посилюють якість висловлювання й перекладаються одним словом із додаванням інтенсивних прислівників («дуже», «вельми», «цілком»).

Наприклад: *Installation of the automation equipment must be performed neatly and carefully...* → «Установлення обладнання має виконуватися дуже ретельно».

Іноді автори самі уточнюють значення, додаючи перед парою кількісне наріччя: *rather straightforward and simple, relatively simple and straightforward*. Це свідчить, що використання парних синонімів є радше традицією, ніж необхідністю, і часто має стилістичний характер.

Подібна практика поширена й у патентній літературі: *to improve and increase the efficiency* → «підвищити ККД»; *to avoid and overcome the disadvantage* → «усунути недолік»; *the object and purpose of the invention* → «мета винаходу».

Філологи пояснюють походження таких пар історичними умовами: у XII–XIII ст. поряд із англійською функціонував офіційний французький, і для уникнення непорозуміннь слова вживалися парами – французьке та його англійський відповідник. Згодом це стало традицією.

Прийом опущення застосовується не лише до синонімічних пар, а й до так званих «гучних» слів, які створюють надлишковість у тексті. Наприклад, англійське *concept* часто використовується замість простіших *plan* чи *design*. До цієї групи належать також *basis, capacity, configuration, environment, format, mode, pattern, response, technology, theory*. У багатьох випадках їх можна без втрати змісту опустити. Так, *A schematic drawing of the boiler configuration is shown in Fig.1* перекладається як «Схематичний кресленник котла показано на рис.1». Подібним чином *Low temperature tests... in liquid nitrogen or liquid helium environments* → «Низькотемпературні випробування проводили у рідкому азоті чи гелії».

Іноді англomовний текст буквально рясніє «гучними» словами. Наприклад, вислів «*Proper functioning of this component is critically dependent upon maintaining dimensional integrity*» можна передати значно простіше: «Деталь не працюватиме, якщо вона деформована». Як слушно зауважив дослідник технічної англійської Макміллан, «якщо ідею неможливо висловити простими словами, вона не варта згадки».

Прийом лексичного опущення є важливим засобом досягнення адекватності перекладу, особливо у сфері науково-технічної літератури. Його застосування дозволяє усунути семантичну надлишковість, властиву англійській мові, та адаптувати текст до норм українського наукового стилю. Опущення синонімічних пар, «гучних» слів і зайвих уточнень сприяє підвищенню ясності

викладу, зменшенню обсягу перекладного тексту та уникненню стилістичної перевантаженості.

Приклади з технічних текстів показують, що у більшості випадків надлишкові елементи не несуть самостійного смислового навантаження, а їх значення відновлюється у перекладі комплексно. Використання цього прийому дозволяє перекладачеві здійснювати своєрідну «компресію тексту», зберігаючи точність і логічну послідовність викладу. Таким чином, лексичне опущення є ефективним інструментом оптимізації перекладу та забезпечення його відповідності комунікативним і стилістичним вимогам української наукової мови.

Антонімічний переклад належить до лексико-граматичних трансформацій і полягає у заміні стверджувальної форми вихідного висловлювання на заперечну у перекладі або навпаки. При цьому відбувається заміна лексичної одиниці вихідної мови на одиницю мови перекладу з протилежним значенням. Наприклад: *If n=1, we may dispense with this condition* → «Якщо $n=1$, ми можемо цього вимоги не накладати»; *They lack certain required details* → «Вони не містять деяких необхідних подробиць». [3, с. 21]

Сутність антонімічного перекладу полягає у вираженні думки оригіналу через протилежне поняття, що супроводжується зміною синтаксичної структури. Так, *The fourth mode is antisymmetric bending which the beam theory misses completely* перекладається як «Четверта форма власних коливань – кососиметричний вигин, який у теорії балки взагалі не розглядається».

У науково-технічній літературі англійською мовою часто трапляються конструкції, що виконують функцію пом'якшення категоричності: *does not appear, does not seem, it is not expected*. В українському перекладі вони відтворюються як «очевидно не». Наприклад: *This does not appear to be in agreement with the available experimental data* → «Це, очевидно, не узгоджується з наявними експериментальними даними»; *Surface roughness as such is not expected to have contributed* → «Шорсткість поверхні сама по собі, очевидно, не вплинула на результат».

Антонімічний переклад може реалізовуватися й через англійські дієслова, що формально мають стверджувальну форму, але семантично виражають заперечення: *prevent, preclude, rule out, defy, omit, fail*. Наприклад: *The smallness of the notches prevented the attachment of strain gauges* → «Малі надрізи не дозволяли встановити тензометричні датчики»; *The turbine has failed the acceptance*

test → «Турбіна не пройшла приймальні випробування»; *This situation defies interpretation by accepted dry out mechanisms* → «Цей випадок не піддається поясненню за допомогою загальноприйнятих механізмів висихання».

Найпростішим прикладом є переклад слова *short* як «не довгий». Хоча у конкретному випадку трансформація може бути необов'язковою, вона часто полегшує передачу змісту: *The useful life of rotors may fall short of the design life* → «Ресурс роторів може і не досягти розрахункового значення».

В українській мові існує низка стійких заперечних словосполучень, які англійською передаються утвердними конструкціями, тобто формально мають антонімічний характер: «не бути виявленим» → *to escape detection*; «не виходити за межі» → *to stay within*; «не мати собі рівних» → *to be second to none*; «не відставати від» → *to keep pace with*; «не перевищувати» → *to be less than*; «не надавати значення» → *to overlook*. [4, с. 8]

Антонімічні відповідники існують не лише для дієслів, а й для інших частин мови. Так, прикметники й дієприкметники: «недопустимий» → *prohibitive*; «нерозрахунковий» → *off-design*; «не лежачий на діагоналі» → *off-diagonal*; «не потребуючий значного обслуговування» → *low maintenance*; «не містить оксидів» → *oxide-free*.

Приклади з технічних текстів підтверджують ефективність цього прийому: *Agreement was in the 2–3 percent range* → «Розбіжність не перевищувала 2–3 %»; *The agreement ends when investigators try to define upper and lower bounds of slip amplitude* → «Розбіжності виникають, коли дослідники намагаються визначити верхню та нижню межі амплітуди ковзання».

Антонімічний переклад є одним із важливих різновидів лексико-граматичних трансформацій, що забезпечує адекватність відтворення змісту вихідного тексту. Його застосування дозволяє уникати буквального перекладу, який часто призводить до семантичних помилок, і водночас зберігати логічну узгодженість та точність викладу.

Приклади з науково-технічної літератури демонструють, що антонімічний переклад використовується як для передачі заперечних конструкцій, так і для відтворення стверджувальних форм, які семантично містять елемент заперечення. Це стосується як окремих лексичних одиниць (*prevent, fail, omit*), так і стійких словосполучень (*to escape detection, to be second to none*).

Застосування цього прийому особливо актуальне у технічних текстах, де точність формулю-

вань має вирішальне значення. Антонімічний переклад дозволяє адаптувати англійські конструкції до норм української наукової мови, забезпечуючи зрозумілість і коректність викладу. Таким чином, він є ефективним інструментом досягнення перекладацької еквівалентності та невід'ємною складовою професійної перекладацької практики.

Експлікація, або описовий переклад, належить до лексико-граматичних трансформацій і полягає у заміні лексичної одиниці вихідної мови словосполученням, яке розкриває її значення, тобто надає більш або менш повне пояснення чи визначення у мові перекладу. Недоліком цього методу є його багатослівність та певна громіздкість. Тому найбільш ефективно він застосовується у тих випадках, коли значення можна передати стислим поясненням. Наприклад: *coil gradient* → «перепад температури між котушкою та навколишнім маслом»; *hydraulic water* → «вода, що надходить у гідравлічний класифікатор»; *energy factor* → «коефіцієнт точності налаштування». [9, с. 123]

Особливу складність становить переклад термінів, які позначають реалії іншої культури чи технічної практики й не мають усталених українських відповідників. У таких випадках описовий переклад стає єдиним можливим способом адекватної передачі змісту. Наприклад: *alert hangar* → «ангар для екстреного вильоту»; *ground time* → «час перебування літака на старті»; *field study* → «вивчення досвіду військ»; *attack problem* → «тактичне завдання наступального бою».

При перекладі багатокомпонентних термінів також застосовується описовий метод. Наприклад, *high performance external aircraft gun* → «авіаційна гармата з високими тактико-технічними характеристиками, встановлена на зовнішній підвісці»; *tank heavy task force* → «тактична група з переважанням танків».

Описовий переклад широко використовується і при передачі англійських аббревіатур, особливо тих, що не мають словникових відповідників. У цьому випадку переклад має повністю розкривати технічну сутність терміна. Наприклад: *WIDE (Wide-angle Infinity Display Equipment)* → «ширококутова система відображення інформації про повітряну обстановку, призначена для наземних тренажерів».

У військових текстах особливу увагу слід приділяти назвам та індексним позначенням озброєння й техніки. В українській мові порядок компонентів відрізняється від англійського: назва або індекс зазвичай ставиться наприкінці, а калібр чи національна належність – на початку. При цьому

часто додаються пояснювальні слова. Наприклад: *Sergeant missile* → «керована ракета «Сержант»»; *XC-124A VSTOL* → «літак вертикального зльоту й посадки XC-124A»; *UH-1H Huey Cobra helicopter* → «вертоліт загального призначення “Г”ю Кобра» UH-1H». [1, с. 115]

У випадках, коли в оригіналі подано лише назву або індекс без уточнення виду озброєння, у перекладі додається відповідне пояснення: *The Falcon* → «керована ракета «Фалкон»»; *The M113* → «бронетранспортер M113»; *The XM551 General Sheridan* → «броньована розвідувальна машина «Генерал Шерідан»»; *The AN/TRC-20* → «радіостанція AN/TRC-20».

При передачі номенклатурних позначень озброєння та техніки зазвичай використовується розгорнутий описовий переклад. Наприклад, *Rifle, automatic, cal. .30, Browning, M 1918 A2* → «модернізований варіант ручного кулемета системи «Браунінг» зразка 1918 року калібру 7,62 мм».

Таким чином, описовий переклад є ефективним засобом відтворення значень, які не мають прямих відповідників у мові перекладу. Він дозволяє зберегти точність і зрозумілість викладу, особливо у випадках багатокомпонентних термінів, аббревіатур та специфічних реалій, що не мають усталеної термінології в українській мові.

Експлікація є універсальним перекладацьким прийомом, що дозволяє передавати значення термінів та реалій, які не мають прямих відповідників у мові перекладу. Вона забезпечує точність і зрозумілість викладу, особливо у випадках багатокомпонентних термінів, аббревіатур та специфічних назв озброєння й техніки.

Попри певну багатослівність, описовий переклад є незамінним у тих ситуаціях, коли буквальный переклад не може забезпечити адекватності. Його застосування сприяє адаптації англійських конструкцій до норм української наукової мови та підвищує якість міжмовної комунікації. Таким чином, експлікація виступає важливим інструментом професійної перекладацької практики, що поєднує точність, зрозумілість і функціональну відповідність перекладу.

1. Експлікація у перекладі художніх текстів: хоча основна сфера її застосування – науково-технічний дискурс, описовий переклад може бути корисним і в художніх творах, коли йдеться про культурні реалії. Наприклад, *tea ceremony* → «традиційна японська церемонія чаювання».

2. Експлікація як засіб навчання: у викладанні перекладу цей метод допомагає студентам зрозуміти семантику терміна, навіть якщо він не має

прямого відповідника. Це формує навички аналітичного мислення та розширює словниковий запас.

3. Поєднання експлікації з іншими трансформаціями: часто описовий переклад використовується разом із модуляцією чи граматичними трансформаціями, що дозволяє досягти максимальної точності й природності тексту.

4. Роль експлікації у стандартизації термінології: у випадках, коли новий термін ще не має усталеного перекладу, саме описовий метод може стати основою для подальшої стандартизації та закріплення терміна в українській науковій мові.

У науково-технічному дискурсі експлікація є одним із найважливіших перекладацьких прийомів, адже саме ця сфера характеризується великою кількістю термінів, аббревіатур та багатокомпонентних конструкцій, які не мають усталених українських відповідників. Описовий переклад дозволяє зберегти точність і зрозумілість викладу, навіть якщо буквальний переклад є неможливим або призводить до втрати змісту.

Особливості застосування експлікації у науково-технічному дискурсі:

1) Передача новітніх термінів і технологій: у галузях ІТ, авіації, медицини чи військової техніки часто виникають нові поняття, які ще не мають усталеного перекладу. Експлікація допомагає пояснити їх зміст для українського читача (cloud computing → «обчислення з використанням хмарних технологій»).

2) Аббревіатури та скорочення: у технічних текстах вони зустрічаються надзвичайно часто. Описовий переклад дозволяє розкрити їхню сутність (GPS → «глобальна система позиціонування»).

3) Багатокомпонентні терміни: складні конструкції англійською мовою часто потребують розгорнутого пояснення українською (low-altitude air defense system → «система протиповітряної оборони для малих висот»).

4) Військово-технічна термінологія: експлікація допомагає адаптувати назви озброєння та тех-

ніки до українських мовних норм (UH-1H Huey Cobra helicopter → «вертоліт загального призначення «Г'ю Кобра» УН-1Н»).

Значення експлікації у науково-технічному перекладі: вона забезпечує адекватність у випадках, коли буквальний переклад неможливий; сприяє зрозумілості для цільової аудиторії, яка може не знати іншомовних реалій; допомагає стандартизувати термінологію, адже описові переклади часто стають основою для подальшого закріплення термінів у словниках; підвищує якість міжмовної комунікації, роблячи переклад доступним і точним.

Висновки. В ході проведеного дослідження було встановлено, що процес науково-технічного та військового перекладу неможливо звести до механічної заміни мовних одиниць. Він є багаторівневим явищем, яке потребує застосування комплексних смислових трансформацій для досягнення адекватності та семантичної еквівалентності.

З'ясовано, що такі прийоми, як модуляція, компресія, антонімічний та описовий переклад, виконують ключову роль у забезпеченні точності та зрозумілості міжмовної комунікації. У науково-технічному дискурсі вони сприяють адекватному відтворенню термінології та складних структур, тоді як у військовому перекладі їх застосування гарантує правильність передачі команд, інструкцій та спеціалізованих повідомлень, де навіть незначні відхилення можуть мати критичні наслідки.

Таким чином, комплексні смислові трансформації слід розглядати як універсальний інструмент перекладача, що забезпечує точність, адекватність та ефективність перекладу у сферах науки, техніки та військової комунікації. Отримані результати підтверджують необхідність подальшого системного дослідження цього явища та розробки практичних рекомендацій для вдосконалення перекладацької діяльності у спеціалізованих дискурсах.

Список літератури:

1. Андреева С. А., Черник П. П., Левко М. І., Щерба О. В. Військовий переклад. Military translation. Львів: Національна академія сухопутних військ, 2019. 263 с.
2. Бондарець О. В. Основи українського термінознавства та перекладу науково-технічної літератури. Харків: НТУ «ХПІ», 2006. 135 с.
3. Володіна Т. С., Рудківський О. П. Загальна теорія перекладу для першого (бакалаврського) рівня. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2017. 296 с.
4. Голуб О. М., Роман В. В., Жукова М. К. Fundamentals of English-Ukrainian and Ukrainian-English Translation. Слов'янськ, 2018. 142 с.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.

6. Киричук Л. М., Ковальчук Л. В., Літкович Ю. В. Fundamentals of translation: конспект лекцій та практичні завдання. Луцьк: ВежаДрук, 2022. 60 с.
7. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: Нова книга, 2003. 448 с.
8. Наконечна Г. В. Українська науково-технічна термінологія. Історія і сьогодення. Львів: Кальварія, 1999. 110 с.
9. Пустоварова О. О. Особливості технічного перекладу текстів наукового стилю. *Філологічні науки*. 2009. №6. С. 122–124.

Slyvka L. Z. COMPLEX SEMANTIC TRANSFORMATIONS IN SCIENTIFIC-TECHNICAL AND MILITARY TRANSLATION: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECT

The study is devoted to the examination of complex semantic transformations employed in scientific-technical and military translation, which are regarded as essential mechanisms for ensuring accuracy and adequacy in cross-linguistic communication. In the contemporary context of rapid developments in science, technology, and military affairs, the translation of specialized texts is considered particularly significant, as it facilitates the dissemination of knowledge and guarantees the precise rendering of information in domains where even minor deviations may result in critical consequences. It is emphasized that literal reproduction of linguistic units is insufficient for achieving adequacy, since English and Ukrainian differ considerably in grammatical structure, semantic organization, and modes of information representation. Therefore, translation transformations are required to overcome interlingual discrepancies and to achieve semantic equivalence.

The principal techniques of translation transformations, including modulation, compression, antonymic translation, and descriptive translation, are systematized and analyzed. These strategies are viewed as universal tools for adapting texts to the norms of the target language while maintaining communicative accuracy. Particular attention is paid to their application in scientific-technical discourse, where accurate rendering of terminology and complex syntactic structures is crucial, and in military translation, which is characterized by the frequent use of abbreviations, acronyms, and specialized vocabulary. It is demonstrated that in military contexts, transformations perform not only semantic but also pragmatic functions, ensuring the clarity and precision of commands, instructions, and operational reports.

In conclusion, complex semantic transformations are identified as indispensable instruments of professional translation practice, enabling adequacy, accuracy, and clarity in scientific, technical, and military communication. The relevance of further systematic investigation of this phenomenon and the development of practical recommendations for improving translation strategies in specialized discourses is highlighted.

Keywords: *translation transformations, scientific-technical translation, military translation, semantic equivalence, modulation, compression, descriptive translation.*

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026